

Tragediýanyň atasy: Eshil

Category: Kitapcy, Teatr we kino sungaty

написано kitapcy | 23 января, 2025

Tragediýanyň atasy: Eshil TRAGEDIÝANYŇ ATASY:

► ESHIL

B.e.önüki V asyr teatrda edebiýatyň mifiki eýýamyndan soňky iň gülläp ösen döwrüdir. Bu döwürde gadymy grek dramaturglarynyň üçüsü tragediýa žanrynda ýazan pýesalary bilen meşhurlyk gazanypdyr. Hüt şol üç dramaturgyň hem içinde hem togsandan gowrak pýesa ýazyp «tragediýanyň atasy» diýen ady alan Eshildir.

Taryhçylar Eshil hakynda kän zat bilyärler. Ol takmyman b.e.önüki 525-nji ýyllarda Afiny şäheriniň golaýynda ýasaýan aristokrat maşgalada dünýä inýär. Gelejekki meşhur dramaturg perslere garşıy bolan urşa-da gatnaşypdyr.

Grekleriň şerap hudaýy Dionisiň hormatyna gurnalýan festiwallaryň çäginde Dionisiýa baýramçylygyna birnäçe gezek gatnaşypdyr. Festiwala gatnaşýan her ýazyjydan üç tragediýa we bir satiriki oýun (serhoşlyk, porno we ýaňsylaýy dialoglary bolan gysga sahnalar, intermediýalar) talap edilipdir. Eshil bu bäsleşige b.e.önü 499-nji ýylda ilkinji gezek gatnaşypdyr, b.e.önüki 484-nji ýylda bolsa ýaryşyň baş baýragyna mynasyp bolupdyr. Şol ýyldan soñ Eshil gatnaşan ýaryşlarynyň hemmesinde birinjiliği elden bermändir (diňe bir gezek öz şägirdi Sofokla ýeňilmesinden başga).

Eshil takmynan b.e.önü 455-nji ýyllarda altmyş dokuz ýaşynda Sisiliýanyň Gela şäherinde aradan çykypdyr. Onuň ölüm sebäbi belli dälem bolsa, bir rowaýata görä (muny satirik ýazyjylaryň biriniň toslap tapandygy çaklanylýar) uçup barýan bürgütiň agzyndan gaçan pyşbaga Eshiliň kel kellesiniň üstünden düşüpdir we bulam onuň ölmegine sebäp bolupdyr. Eshili soňky ýoluna ugratmaga tutuş halk gatnaşypdyr.

■ Pýesalary

Eshil ýaşan döwründe jemi togsan dokuz pýesa ýazypdyr. Olaryň segsene golaýy biziň günlerimize bitewi ýa-da bölekleyín görnüşde gelip ýetipdir. Onuň dolulygyna biziň günlerimize gelip ýeten ýedi pýesasy bar, şol ýedi pýesasyň ýedisi-de tragediýa žanrynda: «Persler», «Ýediler Fiwa garşı», «Ýalbaryp-ýakaryjylar», «Zynjyrланan Prometeý», «Agamemnon», «Hudaýýoly berijiler», «Eumenidler» (soňky üçüsi meşhur «Oresteý» trilogiýasyny emele getirýär).

Adalat – bu tragediýalaryň baş temasydyr. Eshiliň pikiriçe hudaýlar wagtal-wagtal başy ölümlileriň (adamlaryň) has gowy ýaşamaga bolan ymtılmalaryny hetden aşma hasaplapdyrlar we mundan ynjalyksyzlanypdyrlar.

Hudawy barlyklaryň adalaty dowam etdirmé usuly adamlary öz hetden aşmalary sebäpli betbagtçylyga iterjek şekilde aldamak bolupdyr. Adalatsyz adamlar hemise dién ýaly şobada jezalandyrlymanfyr. Käte onuň jezasyny nesilleri çekipdir. Adalatyň hudaýy Zewsiň obrazy Eshiliň eserleriniň baş gahrymanydyr.

Eshil grek medeniýetine-de mahsus bolşy ýaly, ar almagy adalatyň iň makul ýoly hasaplapdyr. Mysal üçin, «Oresteý» trilogiýasyndaky pýesalarda gahar-gazap we ar alma prinsipine esaslanýan – diňe zenan hudaý Afiny ara girende hem-de köne nysak bolan hun dawasynyň ýerine kazyýet sistemasyna esaslanan täze düzgün gelende bozulmaga başlaýan sebäp-netije baglanşygy bar. Bu pýesalarda hudaýlar adamlaryň özara gatnaşyklaryna goşulşyp durýar.

Umuman aýdanda, Eshiliň eserleri klassyky mifologiyanyň biziň günlerimize çenli gelip ýeten iň baý çeşmeleridir.

Dr. Nancy CONNER. Teatr we kino sungaty